

Tatjana Pivac
Tamara Božović

STANJE I MOGUĆNOSTI ZA RAZVOJ IZLETNIČKOG TURIZMA NA PODRUČJU DALMATINSKE BUKOVICE I RAVNIH KOTARA ZASNOVANOG NA KULTURNIM MOTIVIMA

Abstrakt

Prostori dalmatinske Bukovice i Ravnih kotara raspolažu prostorom na kome se izvode ili se potencijalno mogu izvoditi brojni izleti. Dodatna inicijativa za aktivniju uporebu atraktivnih prirodnih i antropogenih objekata za izvođenje izleta, doprinela bi poboljšanju ekonomskog stanja opština ove regije. Izletnički turizam je oblik turističkih kretanja radi boravka u prirodi, upražnjavanja različitih oblika rekreativnih aktivnosti kao što su šetnja, planinarenje, pešačenje, kao i posete kulturnih dobara. Iako su mezo-regije Bukovice i Ravnih kotara privredno zaostale i imaju slabu infra i suprastrukturu, potencijali za razvoj izletničkog turizma su veliki. Bukovica i Ravni kotari, sa jasnim planom i politikom, mogli bi postati glavne izletničke destinacije dalmatinskog primorja. Dalmatinska obala u poslednjih nekoliko godina predstavlja jednu od najrazvijenijih turističkih regija u Sredozemlju. Turisti danas žele više od sunca, mora, plaža, žele zanimljive izlete i aktivnosti tokom svog boravka na primorju. To „nešto više“ mogu upravo da budu Bukovica i Ravni kotari. U radu će se akcenat dati na kulturnom nasleđu kao značajnom potencijalu za osmišljavanje novih izleta koji se mogu naći u turističkoj ponudi Severne Dalmacije.

Ključne reči: izletnički turizam, kulturno nasleđe, Bukovica, Ravni kotari

Uvod

Mikroregije Bukovica i Ravni kotari se nalaze na severu Dalmacije, koje zajedno predstavljaju južne krajeve republike Hrvatske. Bukovica je na severu omeđena rekom Zrmanjom, na zapadu Karinskim morem, a na istoku i jugoistoku rekom Krkom. Južnom granicom Bukovice prolazi železnička pruga Zadar - Knin. U reljefnom pogledu, reč je o krečnjačkoj zaravni nadmorske visine 250 - 300 metara, prošaranoj manjim uzvišenjima (Jurišinka - 674 m). Kulturni i istorijski centar Bukovice jesu Kistanje, mesto u središtu ove regije, dok se na zapadnim obodima regije takođe nalazi važno sedište, grad Obrovac. Ravni kotari prostiru se od Bukovice, Benkovca i Novigradskog mora na severu do tankog priobalnog pojasa od Zadra do Skradina (ušća Krke) na jugu odnosno od zaleđa Zadra na zapadu do zaleđa Skradina na istoku. Najviša tačka oblasti je uzvišenje Standardac sa 305m mnv, a jedna od zanimljivosti cele regije je i kriptodepresija sa Vranskim jezerom površine 30,1km². Prostori dalmatinske Bukovice i Ravnih kotara raspolažu prostorom na kome se izvode ili se potencijalno mogu izvoditi brojni izleti, a dodatni razvoj turizma i inicijativa za aktivniju uporebu atraktivnih prirodnih i antropogenih objekata za izvođenje izleta, doprinela bi poboljšanju ekonomskog stanja opština ove regije, kao i razvoju svesti kod turističke tražnje o mogućnostima uživanja u rekreativnim aktivnostima na ovom prostoru.

Osnovni pojmovi i definicije izletničkog turizma

Izletnički turizam odlikuje činjenica da turistički boravak traje kraće od nekoliko sati, do tri dana ili vezano za praznike i nešto više. Ovaj vid turizma je oblik turističkih kretanja radi

boravka u prirodi, upražnjavanja različitih oblika rekreativnih aktivnosti kao što su šetnja, planinarenje, pešačenje, kao i poseta kulturnim dobarima.

Prema Svetskoj turističkoj organizaciji izletnikom se smatra turista koji u nekoj zemlji boravi kraće od 24 časa, odnosno ne noći u mestu posete.

Postoji izvesna problematika opšteg definisanja izletničkog turizma zbog uočenog problema dualizma izletničkih kretanja, koji se ispoljava i terminološki prilikom definisanja ovog vida turističkih kretanja. Ovaj dualizam se zasniva na postojanju strogo definisanih, ali potpuno odvojenih termina za izlete sa preovlađujućom rekreativnom i kulturnom komponentom. Tako se za popularne izlete u prirodi koristi termin piknik, dok se za obilasku kulturnih dobara najviše koristi termin ekskurzija¹.

Osnovne specifičnosti izletničkog turizma su:

- kraće vreme trajanja boravka
- manji radijus kretanja
- veća učestalost i masovnost
- raznovrsni motivi
- ne zahteva veće smeštajne objekte
- manja potrošnja po turisti².

Mogu biti poludnevni, dnevni i vikend izleti. Izletnička kretanja su masovna, ljudi odlaze u prirodu da bi se rekreirali, bavili sportom i jer boravak u prirodi blagotvorno deluje na zdravlje. Ovaj vid turizma je osetljiv na klimatske faktore, kulturnu kategoriju turista, a zavisi i od organizacionih faktora.

Sezonska koncentracija i manji radijus su osnovne odlike izletničkih kretanja. Prva odlika je u vezi sa klimatskim uslovima. Neki motivi koji uzrokuju ova kretanja su atraktivniji u nekom kraćem periodu godine, čime je određena sezona ovih kretanja. Izletnička kretanja se prožimaju sa drugim oblicima turizma. Izlet se može kombinovati kroz posetu banji, tokom sportskih priprema, u pauzama tokom lova, pre, tokom ili posle neke manifestacije. Izletnički turizam doprinosi boljem korišćenju turističkih kapaciteta i pospešuje turistički promet jer se odvija tokom cele godine. Stoga se može zaključiti da izletnički turizam nije određen sezonom već se može organizovati u proleće, leto, jesen i zimu, a rekreacija se prilagođava sezoni³.

Izletnički turizam Bukovice i Ravnih kotara

Kada se govori o regiji kao što je Dalmacija, koja ima izrazito turistički karakter, izletnička kretanja u njoj imaju posebno značenje. Savremeni turisti postaju sve zahtevniji. Oni se više ne zadovoljavaju samo pasivnim odmorom, poput kupanja i sunčanja, već traže aktivni odmor, ispunjen najraznovrsnijim sadržajima. Izlazeći u susret klijenteli u zadovoljavanju ovakvih želja, turističke agencije nude aranžmane u kojima se posebno ističu razni oblici vanpansionskih aktivnosti. Boravak u nekom turističkom mestu ili destinaciji pruža uslove za različite oblike vanpansionskih aktivnosti. Ovim sadržajima turistički radnici posvećuju posebno pažnju, jer oni doprinose kvalitetnijem boravku turista. Izletničke aktivnosti se baziraju na prirodi, kulturno-istorijskom nasleđu, arhitekturi, etnografskim vrednostima koje zajedno mogu osigurati autentičnost destinacije, tako što će ona biti različita i konkurentna u odnosu na druge. Upoznavanje turista sa kulturno-istorijskom baštinom mora biti jedan od primarnih zadataka marketinga i turističke animacije, kako sa aspekta pružanja individualnih doživljaja, tako i sa aspekta unapređenja turističke ponude i valorizacije raspoloživih turističkih resursa.

¹ Pivac, T. (2011): Ekskurzioni i izletnički turizam. Skripta

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

Iako su mezo-regije Bukovice i Ravnih kotara privredno zaostale i imaju slabu infra i suprastrukturu, potencijali za razvoj izletničkog turizma su veliki. Neki planovi i zamisli su počeli da se ostvaruju, a manifestacije u Ravnim kotarima sve više privlače turiste. Ipak put do potpunog razvoja izletničkog turizma je „dugačak i trnovit“. Potrebna su veća ulaganja u turizam, jasnija politika opština kao i veća uključenost lokalnog stanovništva.

Bukovica i Ravni kotari, sa jasnim planom i politikom, bi mogli postati glavne izletničke destinacije dalmatinskog primorja. Dalmatinska obala u poslednjih nekoliko godina predstavlja jednu od najrazvijenijih turističkih regija u Sredozemlju. Primarni dolazak svih turista na ovo područje jesu Jadransko more, morske plaže i veliki broj sunčanih sati u letnjem periodu. Ali turisti žele i više od toga, žele zanimljive izlete i aktivnosti tokom svog boravka na primorju. To „nešto više“ mogu upravo da budu Bukovica i Ravni kotari. Već duži period postoje organizovani izleti prema ovim prostorima, ali samo na nekoliko lokaliteta. Izleti su organizovani uglavnom iz mesta splitske, šibenske i zadarske rivijere.

Nekoliko je tipova izleta koji se mogu upražnjavati na ovom području :

- izleti bazirani na reljefu i prirodnim karakteristikama
- izleti povezani sa kulturno-istorijskim atraktivnostima
- mešoviti izleti

Prvi tip izleta, koji se oslanja na reljef i prirodne karakteristike, trenutno je najzastupljeniji na području Bukovice i Ravnih kotara, a svodi se na:

- izlete do slapova u nacionalnom parku „Krka“
- polovidba rekom Zrmanjom do Obrovca
- poseta parku prirode „Vransko jezero“.

Drugi tip, povezan sa kulturno-istorijskim atraktivnostima predstavlja organizovane posete antičkim gradovima Burnum i Aserija, izlet i obilazak utvrđenja Kličevica, obilazak Skradina.

Treći, ali i najučestaliji tip izleta (ali ne u Bukovici i Ravnim Kotarima) ima odlike mešanja predhodna dva tipa, odnosno idealan balans prirodnih i antropogenih atraktivnosti.

Antropogene vrednosti Bukovice i Ravnih kotara pogodne za razvoj izletničkog turizma

Istorija ovog kraja obilovala je burnim i značajnim događajima koji su opredeljivali njegovu sudbinu. Ovo područje odvajkada predstavlja raskršnicu puteva na kojem su se ukrštale geografske, nacionalne, kulturološke i verske razlike, te razlike u mentalitetima i navikama onih koji su aktivno učestvovali u istorijskim procesima koji su se dešavali na ovom području. Stoga nije neobično što je ovo područje uvek bilo u centru interesa svih onih koji su se nalazili na položajima da mogu kontrolisati tokove istorije.

Arheološko nalazište antičkog grada Burnuma. Najistaknutija tačka rimske imperije na području provincije Dalmacija bio je grad Burnum. Smešten je na današnjem području sela Ivoševci, nedaleko od Kistanja, na lokalitetu koji lokalno stanovništvo naziva Šupljaja. Taj naziv dolazi od dva luka koja su do danas preostala od nekadašnjeg severnog ulaza u logor. Izgradnja ovog rimskog grada datira iz vremena ratovanja imperatora Oktavijana protiv Ilirskih plemena. Na tom mestu sagrađen je vojni logor, a gradnju stalnog logora najverovatnije je započeo oko 33. godine p.n.e. namesnik Ilirika Publie Cornelie Dlolabela. Logor je dobio ime po ilirskoj gradini castellum Burnum, koja se nalazila na levoj obali Krke, na području današnjeg sela Puljani, udaljenog nekoliko kilometara od novoizgrađenog Burnuma. Rimljani su novi grad premestili na desnu obalu Krke zbog povoljnijeg strateškog položaja. Na početku je to bio privremeni vojni logor utvrđen zemljanim bedemima i rovovima. Svoj konačni izgled kao vojni logor Burnum je dobio oko 52. godine n.e. za vreme cara Klaudija. Koliko je izgradnja Burnuma bio značajan građevinski projekat, posebno

pokazuje činjenica da je za njegovu izgradnju bila osnovana vojna ciglana. Burnum je u I veku bio najznačajniji rimski logor u Iliriku. Njegov primarni zadatak bio je da osigurava mir i po potrebi vojno interveniše u bilo kojoj tački na tom području. Svi važni putevi tog vremena vodili su pored Burnuma. Krajem I veka, kada je na ovom području uspostavljena vojna stabilnost, Burnum je izgubio funkciju vojnog logora. Tu ostaju samo manje vojne jedinice, a grad postepeno poprima civilne odlike života. U to vreme grad se razvija u širinu oko 2 kilometra. Izgrađuju se svi sadržaji potrebni za komforan život građana (amfiteatar, bazilika, terme itd.), čak je izgrađen i vodovod koji je vodio od izvora reke Radljevac u dužini od 32,6 km, pa je grad imao stalnu tekuću vodu kapaciteta 72 l/s. Poseban značaj imao je amfiteatar. To je bila građevina dimenzija 117m x 130m, u čijem središtu je bila arena prečnika 36m. Amfiteatar je bio ukopan 8m u dubinu, a mogao je primiti oko 8000 gledalaca. U prvo vreme služio je za svakodnevne treninge vojnika, a kad je vojska iz grada iseljena, adaptiran je za kulturno-zabavne programe. Stanovništvo grada Burnuma sačinjavale su pretežno familije rimskih vojnika, zatim ratni veterani kojima je dodeljena zemlja na obradu, ali i trgovci i lokalno ilirsko stanovništvo koje se uveliko romanizovalo. Pretpostavka je da je grad u to vreme mogao imati do 20.000 stanovnika⁴

Godine 2010. godine u selu Puljani, pokraj Ivoševaca, u jednoj od dve lepo obnovljene kamene kuće otvorena je Arheološka zbirka Burnum. U atraktivno uređenom prostoru izloženi su predmeti pronađeni tokom arheoloških iskopavanja, prikazan je tok istraživanja Burnuma i sl. U muzeju se nalazi i vizualizacija pronađenog natpisa sa spomenom cara Vespazijana, koji se nalazio iznad ulaza u amfiteatar, a car Vespazijan u muzeju ima i svoju bistu. U zbirci predmeta istaknuto mesto imaju brojni pronađeni novčići, dok se mogu videti i amfore, keramičke posude, oružje, oruđe itd.⁵

Arheološko nalazište antičkog grada Aseria. Između današnje Bukovice i Ravnih kotara smestio se nekad velelepni grad Aseria. Jedan od najvažnijih liburnskih i kasnije rimskih naselja na području severne Dalmacije, smešten na području današnjeg sela Podgrađe nedaleko od grada Benkovca. Grad se nalazio na važnom putu koji je vodio od kolonije Jader (Zadar) prema unutrašnjosti i rimskim municipalnim središtima Nedinumu (Nadin), Varvariji (Bribir), odnosno dalje prema Skardoni (Skradin), vojnom logoru Burnumu (Ivoševci kod Kistanja) i dalje prema Saloni (Solin) glavnom gradu rimske provincije Dalmacije. U grad se ulazilo na njegovom severozapadnom delu gde su se nalazila starija gradska vrata. Njihovu ulogu kasnije je preuzeo slavoluk ugrađen u severni bedem grada. Velelepni ulaz u grad podignut je u čast cara Trajana oko 113. Glavni gradski trg, forum, nalazio se na jugozapadnom delu uz sam rub grada, bio je širok oko 30 metara. Danas se nad njim nalazi crkva sv. Duha, a na istom mestu je utvrđeno postojanje starije ranohrišćanske crkve. Tragovi foruma i njegov originalan pod mogu se videti i danas s južne strane crkve u čije je zidove uzidano mnoštvo rimskih kamenih spomenika - spolija. Grad je pitkom vodom bio snabdeven akvaduktom dugim oko 3km, koji je vodu dovodio sa izvora Čatrnja u današnjem selu Lisičić. Osim akvadukta za snabdevanje pijaćom vodom koristile su se i cisterne za vodu od kojih je jedna i pronađena u novim istraživanjima. Aseria je značajna i po cipusima, vrsti liburnskog nadgrobnog spomenika kojih je najveći broj pronađen upravo na ovom području, a koji su se prema novim rezultatima istraživanja i izrađivali u Aseriji. Aseria je danas najsjajniji biser u kruni bogate kulturno istorijske baštine benkovačkog kraja⁶.

Arheološko nalazište rimskog hrama u Ninu. U samom središtu Nina, na položaju nekadašnjeg rimskog foruma, nalaze se ostaci monumentalnog rimskog hrama, najvećeg na istočnoj obali Jadranskog mora. Oni datiraju iz druge polovine 1. veka posle Hrista, iz vremena vladavine cara Vespazijana (69. - 79. godine nove ere). Njegovo ime se nalazi na

⁴ Mandić, Lj. (2010): Knjiga o Kistanjama, Zavičajni klub Kistanjska Bukovica, Beograd

⁵ <https://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/np-krka/burnum>

⁶ Predovan Josip i sar. (2013): Bukovica i Ravni kotari / vodič kroz kulturnu baštinu, Sveučilište u Zagrebu

natpisu uklesanom na frizu s pročelja hrama. U tlocrtu hrama vidljiva su dva dela podjednake veličine: svetište na zapadnoj strani i trem ispred njega na istočnoj strani. Spoljni obim građevine bio je 33 metra po dužini i 23,5 metara po širini. Svetište je iznutra bilo podeljeno na tri prostora, međusobno odeljena sa po dva stuba sa svake strane. U njega su verovatno bili postavljeni kipovi božanstava. U središnji prostor ulazilo se iz trema, kroz portal od kojeg su se sačuvali ulomci nadvratnika i dovratnika. Ispred svetišta nalazio se prostrani trem, koji je u pročelju s istočne strane imao 6 stubova sa isklesanim žljebovima. Na podijum hrama dolazilo se monumentalnim stepeništem na pročelju, čiji se temelji još i danas naziru. Na hramu je podignut jedan korintski stub originalne visine 17 metara⁷.

Tvrđava „Kličevica“. Nalazi se severozapadno od Vranskog jezera, u blizini Benkovca. Tvrđavu je, radi nadolazeće turske opasnosti krajem 14. veka podigla Hrvatska vlastelska porodica Kurjakovića. Objekat je sačuvan 70% od izvornog izgleda. Odbrambene zidine i centralna zasvođena kula sačuvani su gotovo u potpunosti. Potrebno je provesti istraživačke i konzervatorske radove. Ukoliko bi se sproveda rekonstrukcija unutrašnjosti tvrđave objekat bi se mogao revitalizovati. Računajući na blizinu autoputa (oko 300m) mogao bi se izgraditi odvojen deo za odmorište, a objekat staviti u funkciju vrhunskog restorana uz stalnu postavku etnografske zbirke⁸.

Kamičak. Tvrđava Kamičak, u narodu poznata i kao Utješinovića grad, je srednjovekovna tvrđava smeštena na nepristupačnoj litici na levoj obali reke Krke u tesnacu između Roškog slapa i Visovačkog jezera. U srednjem veku gospodari Kamička bili su članovi moćne velikaške porodice Nelipići. Zadnji izdanak porodice Nelipići, knez Ivaniš posinio je svoga zeta Anzali Frankopana i predao mu u nasledstvo Kamičak i okolne posede. Međutim, kralj nije priznao baštinski pravo pa je Kamičak 1445. godine preuzeo Grgur Utješinović koji je franjevcima darovao ostrvo Visovac. Nakon Utješinovića, Kamičkom vladaju braća Halapići. Godine 1523. Kamičak su osvojili i porušili Turci⁹

Kula Stojana Jankovića, smeštena u selu Islam Grčki blizu Zadra, redak je i izuzetan primer spoja utvrde i stambenog objekta. Objekat je bio posebno važan u 17. veku kad se nalazio između Mletačke republike i Osmanskog carstva koje se sve više širilo. Kompleks ima oblik pravougaonika stranica 80mx60m, a obrubljen je delomično zgradama (stambenim objektima, ambarima, konjušnice), a delomično visokim zidovima. Glavna stambena zgrada i kula dele unutrašnji prostor na dva dvorišta. Neposredno izvan zidova nalazi se srednjovekovna romanička crkva koja takođe pripada kompleksu. Ispod glavne kule nalazi se tamnica i tajna izba povezana sa skrivenim izlazom. Objekat je zvanično priznati spomenik kulture. U Kuli su postojale vredne zbirke ikona (od 16. do 18. veka), slika iz 19. veka, vredni crkveni predmeti, kolekcija srednjovekovnog oružja i umetničkih predmeta, etnografska zbirka, arheološka zbirka, biblioteka sa oko 6.000 knjiga od kojih su mnoge na stranim jezicima (prvenstveno na italijanskom, ruskom i francuskom), te nameštaj, geografske karte itd.¹⁰

Kaštel Benković. Na brdu iznad grada Benkovca malo je utvrđenje pod nazivom Kaštel Benković, koji dominira svojim položajem benkovačkoj dolini. Iz pisanih izvora utvrđeno je da je dvorac postojao već u 15. veku i verovatno ga osnovao neki od predaka porodice Benković, koja se prvi put spominje 1468. godine. Utvrđenje je vrlo jednostavna kamena građevina, koja se sastoji od dvorišta u obliku kvadrata, u čijem donjem delu stoji visoki toranj. Uglove zidova dopunjuju 2 okrugle kule sagrađene u vreme turskog perioda u 16.

⁷ <https://www.nin.hr/hr/kulturna-bastina/rimski-hram>

⁸ <https://hrvatski-vojnici.hr/utvrda-klicevica/>

⁹ www.nprka.hr

¹⁰ <https://www.kulajankovica.hr/>

veku. Kasnije izmene smanjile su utisak utvrđenja, koja ima istorijsku i graditeljsku vrednost. Prostorije tvrđave sada koristi grad kao muzej.¹¹

Manastir Sv. Arhandela (Manastir Krka). Tri i po kilometra istočno od Kistanja, u kanjonu Krke, smešten je manastir nazvan po reci koja pored njega protiče. Ovaj drevni manastir Krku podigla je srpska princeza Jelena, sestra cara Dušana, udata za hrvatskog kneza Mladena II Šubića, posvetivši ga sv. arhandelu Mihailu. Bilo je to 1350. godine. Manastir Krka broji duge vekove i njihovim tokom se bogatila njegova riznica, pa su u nju prispevale brojne dragocenosti neprocenjive vrednosti ne samo iz srpskih krajeva nego i iz Jerusalima, Svete Gore, Venecije i carske Rusije. Tu su i knjige Vuka Stefanovića Karadžića i Dositeja Obradovića na kojima su oni, kao autori, ispisali svoju posvetu manastiru Krki. Brojna su imena srpskih velikana koji su posećivali manastir Krku ili bili u čvrstoj vezi s njim. Uz Dositeja Obradovića i Gerasima Zelića bili su to Simo Matavulj, Nikola Tesla, Mirko Korolija, Miloš Crnjanski, Vladan Desnica i drugi^{12,13}

Manastir Krupa nalazi se podno Velebita, blizu izvora istoimene reke. Sagrađen je u vreme kralja Milutina, 1317. Predanje kaže da su mu temelje postavili monasi iz manastira Krupe na Vrbasu. I ovaj manastir, kao i Krka i Dragović, uvek je delio sudbinu sa srpskim pravoslavnim narodom iz tih krajeva, kome je i pripadao. Često je stradao u raznim najezdama. Ipak je iza toga uvek i obnavljan^{14,15}

Manifestacione aktivnosti i izletnički turizam

Manifestacije su od samog nastajanja turističke delatnosti bile jedan njihovih od osnovnih elemenata. Upotrebljavale su se kao elemenat koji podiže atraktivnost određenoj turističkoj destinaciji. Vid turizma koji bi najviše dobio na značaju obnavljanjem nekih zaboravljenih i boljim uključivanjem postojećih manifestacija svakako je izletnički turizam. U popularne manifestacije ovih krajeva spadaju Bakanalije, Dani vitezova vranskih, Mokropoljski susreti, Burnumske ide, Preobraženje gospodnje u Kistanjama itd.

Bakanalije predstavljaju projekat koji su organizovali studenti arheologije i klasične filozofije zadarskog Univerziteta. Bakanalije vraćaju u davna vremena antike kada su ulicama šetali legionari, gladijatori, robovi, carevi i carice, sve u čast Dionisa, boga vina. Održavaju se u gradu Benkovcu u organizaciji Turističke zajednice Grada Benkovca i uz podršku Zavičajnog muzeja Grada Benkovca i Grada Benkovca u toku Kulturnog leta. Centralni deo događaja su gladijatorske borbe sa kojima su oduševljeni svi prisutni, a pogotovo deca.

Preobraženje Gospodnje u Kistanjama. Tradicionalno se svake godine u Kistanjama na pravoslavni svetac Preobraženje Gospodnje održava sajam. Karakteristično je to što se dan uoči Preobraženja Gospodnjeg (18.08.), sam praznik dočekuje kod manastira Krka do kasno u noć, da bi manifestacija praćena kulturno-umetničkim programom, raznim izložbama slika i knjiga te starih zanata i predmeta bila nastavljena 19. avgusta u centru Kistanja, ipred pravoslavne crkve. U periodu oko ovog svetca u Bukovicu dolazi veliki broj bivših stanovnika ovog mesta koji su se posle rata raširili širom sveta.

¹¹ <http://www.zadarfilmcommission.com/lokacija/utvrda-muzej-benkovac/38>

¹² www.zaduzbine-nemanjica.rs

¹³ Pivac, T., Blešić, I. (2017): Značaj pravoslavnih objekata u Dalmaciji u očuvanju tradicije srpskog stanovništva iz ugla raseljenih lica, Srpsko-hrvatski odnosi, identitet i ekonomija u 21.veku, Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje, Novi Sad, Udruga za povjest, suradnju i pomirenje-Golubić (Obrovački), Novi Sad, 67-77

¹⁴ <http://www.eparhija-dalmatinska.hr/Manastiri-Krupa-c.htm>

¹⁵ T.Pivac, I.Blešić, *op. cit.*

Burnumske ide. Termin Ide prvobitno se odnosio na dan punog meseca. Rimljani su ih smatrali povoljnim danom u svom kalendaru kada su se organizovale svečanosti i proslave. Zbog toga u Burnumu, jedinom rimskom vojnom amfiteataru u Hrvatskoj, u vreme letnjih meseci organizuju se "Burnumske ide"¹⁶. Prve "Burnumske ide" održane su u leto 2011. (u selu Ivoševci, nadomak Kistanja). Predstava je uprizorila život za vreme vladavine rimskih careva u samom amfiteatru, dok su zvuci harfe i bubnjeva, te žongleri sa vatrom upotpunili ugođaj putovanja u davnu prošlost. Van samog amfiteatra odvijao se pravi život iz ondašnjeg Rimskog carstva sa antičkim stolom gde su posetioci mogli da degustiraju neobično začinjeno vino, libum - vojnički hleb, globi - preteče današnjih uštipaka od griza i sira umočene u topli med i uvaljane u mak. Posetioci su mogli napraviti rimsku frizuru, isprobati neku od rimskih sprava, okititi se lovorovim vencem, uživati na trikliniju - rimskom ležaju, uživati u štandu mirisnih aroma, gledati kovača kako kuje ili keramičara kako izrađuje glinene posude. Upriličene su i stare rimske igre, a pobednici su dobijali simbolične nagrade¹⁷.

Prisnacfest. Održava se svakog avgusta u Zelengradu u organizaciji Zavičajnog kluba Janko Mitrović iz Zelengrada. Ovom manifestacijom meštani su želeli da sačuvaju od zaborava pripremu tradicionalnih jela. Napravi se oko 100 prisnaca, a broj posetioca je oko 1500¹⁸.

Bukara Benkovac. Manifestacija ima za cilj promociju Bukovice i Ravnih kotara. Naglasak je na ponudi, prezentaciji i promociji hrane i pića kojima obiluje ovaj kraj, koji je u svesti ljudi sinonim za raznovrsnu i zdravu hranu te dobrog vina. Pored bogate ponude raznovrsnih autohtonih, gastro proizvoda, održava se i prezentacija starih izvornih zanata, kao i pesama, plesova i običaja za što su zadužena kulturno umetnička društva. Teško je pronaći područje sa takvim etno blagom, sa takvim šarenilom običaja i tradicijskih, autohtonih vrednosti kao što je područje Bukovice i Ravnih kotara, i stoga je Bukara Benkovac doživljaj u kojem svake godine uživa na hiljade domaćih i stranih gostiju¹⁹.

Vinfest. Sa obzirom na vekovnu tradiciju vinogradarstva i vinarstva u Ravnim kotarima, Grad Benkovac u saradnji sa Turističkom zajednicom Grada Benkovca pokrenuo je manifestaciju VINFEST. Cilj manifestacije je prezentacija i promocija vinarstva na području Grada Benkovca, na prostoru koji je tradicionalno i geografski uz sve pogodnosti i potencijale, predvodnik u proizvodnji vrhunskih vina u regionu. Poseban naglasak stavljen je na promociju i brendiranje autohtonih sorti vinove loze Maraština i Plavina. Manifestacija je i edukativnog karaktera, te svake godine okupi vrsne stručnjake iz oblasti vinarstva i vinogradarstva, na radost i zadovoljstvo vinara koji na takav način uvek mogu dobiti poneki savet i konstruktivnu kritiku. Manifestacija VINFEST Benkovac se vrlo brzo afirmisala kao jedna od najkvalitetnijih takve vrste u Dalmaciji²⁰.

Benkovački sajam. Priča o Benkovačkom sajmu započeta je još pre stotinu godina i prenosi se iz generacije na generaciju. Danas je to jedan od najvećih i najstarijih sajmova u Hrvatskoj i privlači sve više ljudi tokom cele godine, atrakcija koja svaki put iznova iznenađuje brojem posetilaca, koji ponekad prerastu brojkou od 10.000. Održava se svakog 10-og u mesecu na 6 hektara zemljišta, kamenjara i borove šume u Benkovačkom selu, poviše grada Benkovca, u kraju gde ljudi tradicionalno žive od poljoprivrede, stočarstva i autohtonih zanata. Dugačka kolona automobila proteže se od Benkovca do benkovačkog sajma već od ranih jutarnjih sati.

¹⁶ <http://www.np-krka.hr/stranice/burnumske-ide/441/hr.html>

¹⁷ <https://tris.com.hr/2019/08/burnumske-ide-urban-i-cetvorka-rimski-jelovnik-ljubavni-napitci-i-besplatan-autobus/>

¹⁸ <https://www.agroklub.com/sajmovi-dogadjanja/najstariji-narodni-kolac-ima-i-svoj-festival-prisnac-fest/44551/>

¹⁹ <https://ezadar.net.hr/dogadaji/3546531/upoznajte-sve-adute-bukovice-i-ravnih-kotara-na-tradicionalnoj-bukari-benkovac/>

²⁰ <https://benkovac.hr/novosti/obavijest?id=DZK7nz8ZoiyODptwcDS1>

Hiljade automobila parkiranih oko glavne ulice i prostora sajma, stotine trgovaca stokom i domaćim životinjama, poljoprivrednim alatima i sitnicama za kuću, deseci gostioničara sa improvizovanim šatorima, nepregledna reka kupaca, znatizeljnih iz svih krajeva Hrvatske, sve to čini benkovački sajam centrom Dalmacije svakog meseca. Na hiljade posetilaca dolazi zbog običaja, ugodaja ali i da budu viđeni. Prednost sajma je ne samo u stogodišnjoj tradiciji, već i u činjenici da je ovaj sajam deo, gotovo već izgubljenih običaja života poljoprivredno-stočarskih krajeva i kao takav predstavlja autentičnu manifestaciju privredno-kulturnog tipa i bogate etno baštine²¹.

Praznik Gospe od Zečeva. Svake se godine početkom maja u Ninu okuplja veliki broj hodočasnika obeležavajući godišnjicu ukazanja Gospe. Ona se, prema pisanim tragovima i službenom priznanju ondašnje Ninske biskupije, 5. maja 1516. godine na ostrvcetu Zečevu ukazala pastirici, udovici Jeleni Grubišić. Nin je tako postao značajno marijansko svetište u kojem se svake godine u maju okuplja velik broj vernika. Praznik Gospe od Zečeva se slavi prvog ponedeljka pre praznika Vaznesenja. Posle misnog slavlja započinje svečana šetnja vernika ulicama grada Nina koje su praznični uređene. Vernici pritom nose kip čudotvorne Gospe od Zečeva i pevaju himnu Dobra Majko sa Zečeva te druge pesme posvećene Devici Mariji²².

Dani vitezova vranskih. Održavaju se poslednjeg vikenda avgusta u Vrani, 3km od centra Pakoštana. Templari, Turske paše, Papinski glasnici, Vranski priori su neki od likova duge istorije. Na danima vitezova Vranskih, oživljavaju se davna vremena. Prikazuju se srednjevekovni tabori, viteški turniri, stari zanati, vitezovi konjanici iz čitave Hrvatske i inostranstva, sokolari, običan puk, žongleri²³

Mokropoljski susreti. Bacanje kamena s ramena, vučenje konopca, skok u dalj, neke su od discipline viteškog nadmetanja učesnika mokropoljskih susreta. Najčuvenije i najinteresantnije discipline su skok na mešinu i skok sa mešine. Tradicionalna mokropoljska svadba, sa autentičnim svatovima, nošnjama, običajima, ima za cilj da pokaže kako je to nekada bilo i izgledalo. Da se sa tradicijom upoznaju svi oni koji su o starom načinu svadbe u Mokrom Polju, slušali samo od svojih dedova i baka. U večernjem programu nastupaju kulturno-umetnička društva, pevači, recitatori. Prelje (bake koje predu vunu), možda su i najzanimljivije u toj večeri. Dok među prstima provlače vunu, u isto vreme prave pređu i takmiče se koja će na kraju imati najdeblje vreteno. Mokropoljski susreti su tradicija, koja ne bi trebalo da se ugasi, već da se iz godine u godinu obeležava i prenosi s kolena na kolena²⁴.

Ciklop film fest. Benkovčani su od 17. do 21. avgusta 2021. imali priliku uživati u prvom lokalnom filmskom festivalu - Ciklop Film Fest-u, koji je organizovan u sklopu projekta Generator kulture Benkovac, kojim upravlja udruženje Prizma. Ciklop Film Fest (CFF) je sufinansiran sredstvima Evropske unije iz Evropskog socijalnog fonda. Naziv je dobio po posebnom načinu obrade benkovačkog kamena. Pločasti kamen karakterističan je po nepravilnom, lomljenom obliku i klesanoj površini. Filmski festival mladih organiziraju mladi za mlade koji žele podeliti ljubav prema filmskoj umetnosti. Za prvi filmski festival pristiglo je tridesetak filmova iz cele Hrvatske, od Zagreba, Splita, Zatonu, Rijeke, Medulina, Bjelovara i drugih mesta²⁵.

Najorganizovaniji izleti

²¹ <https://centar zabave.com/dogadanja/sajam-u-benkovcu>

²² <https://www.nin.hr/hr/manifestacije/blagdan-gospe-od-zeceva>

²³ <https://www.vitezovivranski.hr/hr/dani-vitezova-vranskih>

²⁴ <https://www.rts.rs/page/rt/sr/Dijaspora/story/1518/vesti/2827229/mokropoljski-susreti.html>

²⁵ <https://www.zadarskilist.hr/clanci/12082021/pristiglo-preko-30-filmova-iz-svih-dijelova-zemlje>

Organizovanje izleta je kompleksan posao koji zahteva koordinisan rad mnogobrojnih institucija i preduzeća. Osnovni učesnici pri organizovanju izleta na području Hrvatske su turističke agencije i turističke zajednice gradova, mesta ili uprave samih turističkih atrakcija. Sve to u saradnji sa saobraćajnim preduzećima i udruženjem turističkih vodiča Hrvatske. Izleti se organizuju na tri načina u zavisnosti od načina dolaska turista:

- ◆ turisti sa brodova za krstarenje
- ◆ organizovani dolasci turista putem organizatora putovanja iz zemlje i inostranstva
- ◆ individualni dolasci turista.

Najpopularniji izlet trenutno predstavlja odlazak u nacionalni park „Krka“. Odnosno poseta Skradinskog buka i Roškog slapa. Njega organizuju različite privatne turističke agencije iz Šibenika, Splita, Zadra, Vodica, Primoštena, Biograda na moru, Nina, Vira i drugih bližih mesta na primorju. Oni tokom letnje sezone turistima koji su došli da uživaju u Jadranskom moru nude zanimljive aranžmane kako bi obogatili njihov boravak na destinaciji. Inače, sve posete parku su uglavnom izletničkog tipa i turisti se kratko zadržavaju na ovoj destinaciji, uglavnom između pola i dva dana. Izlet može biti organizovan i od turističkih organizacija gradova i mesta na kojima se izletničke lokacije nalaze, kao i od strane uprave nacionalnog parka „Krka“.

Što se tiče drugih lokaliteta, treba istaći sve uspješniju organizaciju turističkih aktivnosti uz reku Zrmanju. Rafting ovom prelepom rekom organizuju mnoge turističke agencije. Pre svih one koje su se specijalizovale za avanturističke ture. Kao i u nacionalnom parku „Krka“ i ovde pored turističkih agencija u organizaciju je aktivno uključena i turistička zajednica jednog grada. To je turistička zajednica Obrovca, grada koji leži na Zrmanji. Zajednica organizuje rafting ture, osmišljava program i neke dodatne aktivnosti. Pored raftinga i specijalizovane agencije i turistička zajednica organizuju još i kajak ture, džip ture kao i veoma inovativne aktivnosti koje se odnose na supovanje (Stand Up Paddle surfing ili veslanje na dasci).

Organizacija izleta (zasnovanih na prirodnim motivima) najbolje funkcioniše na području dve reke u Bukovici. Dok je područje Ravnih kotara iako poseduje ništa manje atraktivne lokacije više okrenuto Jadranskom moru i kupališnom turizmu. To se pokušava promeniti, akcije pre svih preuzima turistička zajednica Benkovaca koja sve više obogaćuje turističku ponudu i uključuje izletnički turizam. Ipak je još uvek izostala koordinacija sa ostalim učesnicima u turizmu, a turistička zajednica i to sa skromnim budžetom ne može mnogo toga sama uraditi.

Potencijalni lokaliteti za razvoj izletničkog turizma

Na prostoru Bukovice i Ravnih kotara postoje interesantni lokaliteti i potencijalne turističke atraktivnosti koje tek treba da se razviju.

Sakralni objekti Bukovice i Ravnih kotara kao potencijalni lokaliteti. Poseban značaj i karakteristika sakralnih objekata Bukovice i Ravnih kotara leži u tome, da oni pripadaju dvema najvećim hrišćanskim veroispovestima, pravoslavnoj i katoličkoj. Nažalost različitosti u pogledu ispovedanja vere, običajima i tradiciji vezanoj za verske hramove umesto da je obogaćivalo ovaj kraj, dovelo je do velikih problema, nesuglasica i sukoba u više navrata. Turizam i u svojim osnovnim principima navodi da pomaže u međusobnom razumevanju naroda i nacija. Njegovim snažnijim razvojem, multietničko stanovništvo ovih krajeva bolje bi funkcionisalo. Ako bi se više uključili u turizam, i stremili ka organizovanom razvoju verskog turizma, crkve bi imale velike koristi od toga, naime ostvarile bi znatno značajnije prihode koje bi mogle usmeriti na očuvanje svojih hramova kao i crkvenog inventara koji je od velike vrednosti. Od pravilno usmerenog i dobro organizovanog verskog turizma koristi ima i celokupna lokalna zajednica. Prave se suveniri, izgrađuju dodatni smeštajni kapaciteti

itd. Kapital ostaje u rukama meštana, oni imaju redovne prihode i nemaju potrebu da napuštaju te krajeve i odlaze u velike gradove. Izletnički turizam obuhvata i posete sakralnim objektima. Posete su uglavnom u trajanju od sat do tri u zavisnosti od interesovanja posetioca i programa koji nudi organizator posete. Postoje i višednevne posete, kada se noći u konacima manastira ili smeštajnim kapacitetima u blizini samog sakralnog objekta. Najznačajniji sakralni objekti u Bukovici i Ravnim kotarima, koji mogu ponuditi najviše turistima zainteresovanim za religiju jesu pravoslavni manastiri Krka i Krupa. Posetioca u ovim manastirima ima, ali to nisu organizovani turisti, učesnici religijskog turizma, već uglavnom raseljeni ljudi sa prostora Dalmacije, koji koriste svaku priliku da posete svetinje svojih krajeva.

Pored najvažnijih pravoslavnih manastira Dalmacije, posetioci koji žele obići pravoslavne svetinje ovog kraja u svoj put trebaju uključiti i manastir Svete velikomučenice Nedelje (od 2005. godine ima status manastira) u Očestovu, crkvu Svetog Ćirila i Metodija u Kistanjama, crkvu Svetog Jovana u Benkovcu, u Kuli Atlagić crkvu Svetog Nikole, crkvu Svetog Kirika i Jukite u Karinu Donjem, crkvu Svetog Spiridona u Skradinu itd.

Katolička crkva ima liberalniji stav prema organizovanom religijskom turizmu. Na prostorima Bukovice i Ravnih kotara mali je broj objekata katoličke crkve koji su turistički posećeni. Jedan od retkih posećenih sakralnih objekata katoličke crkve jeste franjevački samostan na ostrvu Visovac na Krki. Iako ovaj objekat ima zanimljivu i bogatu istoriju, njega turisti više posećuju zbog zanimljive igre prirode i čoveka i izgradnje samostana na prelepom delu prirode nacionalnog parka Krka, još veći ugođaj po turiste je što do samog ostrva moraju brodićima, a prolazi se kroz jedinstven predeo koji se retko viđa. Potencijal za razvoj verskog turizma, iskombinovanog sa izletničkim na ovom malom ostrvu je veliki, to je prepoznala uprava nacionalnog parka i počela sve organizovanije da deluje. Na veliku umetničku vrednost religijskog tipa nailazi se i u gradu Skradinu. To se jasno uočava na jednoj od najlepših građevina, Nadžupsko-Opatskom dvoru, koji je muzejska riznica sakralnog i etnografskog blaga. Ovaj kulturni skradinski objekat sadrži niz vrednih umetničkih slika, ulja na platnu iz 17. i 18. veka, zbirku brokantnog crkvenog ruha i crkvene liturgijske ornamentike, relikvijara, vrednu biblioteku. Još jedan verski objekat u Skradinu, koji bi mogao privući pažnju turista i doprineti povećanju broja poseta kroz izlete, jeste crkva Porodenja blažene device Marije. Ova crkva, koja dominira centralnim gradskim trgom, sagrađena je na temeljima nekadašnje katedrale koju su razorili Osmanlije, koji su Skradinom vladali od 1522. do 1683. godine. Crkvu su izgradili Mlečani, a gradila se punih deset godina, od 1747. do 1757. godine. Iznad unutrašnjeg dela portala u drvenu konstrukciju pevališta 1776. godine ugrađene su orgulje Nakić škole, a sagrađio ih je italijanski graditelj Frančesko Daci. Teško oštećene u poslednjem ratu, obnovljene su novcem Ministarstva kulture, te su zbog svoje izuzetno visoke umetničke vrednosti, proglašene državnim kulturnim dobrom²⁶

Još jedna lokacija koja ima potencijala da preko sakralnih objekata privuče veliki broj turista jeste grad Nin u Ravnim kotarima. Ovaj gradić bi mogao razviti i organizovati zanimljive izlete koji bi sadržali obilazak tri kulturno-istorijski najvažnija sakralna objekta ovog prostora. To su crkva Svetog Križa, poznata i kao „najmanja katedrala na svetu”, crkva Svetog Nikole, koja je služila za predstavljanje novokrunisanih kraljeva (sedam kraljeva se krunisalo u Ninu) narodu i crkva Svetog Anselma, župna crkva koja je izgrađena još u 6. Veku, ali potpuno obnavljana u 11. i 18. veku²⁷.

Gradske zone. Iako se na prostoru Bukovice i Ravnih kotara nalazi nekoliko mesta sa statusom grada, ti gradovi i njihova gradska jezgra su relativno mala. Svi gradovi na ovom prostoru imaju bogatu istoriju, lepu arhitekturu i smešteni su na atraktivnim prirodnim

²⁶ <http://www.grad-skradin.hr/stranice/kulturna-bastina/4.html>

²⁷ <https://www.nin.hr/hr/bastina>

predelima. Sve to ukazuje da gradovi Bukovice i Ravnih kotara imaju potencijala za razvoj turističke delatnosti, odnosno imaju načina da zadovolje potrebe turista koji bi došli. Putem organizovanih izleta u ove gradove mogu se sticati znanja o burnoj istoriji severne Dalmacije, o sedam kraljeva iz srednjeg veka koji su krunisani u kraljevskom gradu Ninu, o Skradinu koji je ceo jedan spomenik culture, o Benkovcu koji će ih povesti od antike kroz drevnu Aseriju, preko srednjeg veka koji se oslikava kroz kaštel Benković, o jedinom gradu Bukovice, Obrovcu koji čini neraskidiv spoj sa prelepom Zrmanjom. Potencijalni gosti su svakako turisti kupaći, koji leti pristignu na Jadransko more. Oni nisu oni specifični „turisti kulturnog turizma“ koje interesuje svaki detalj iz istorije nekog grada ili svaka faza arhitekture kroz koju je grad prošao. Ali svakako imaju želju da posete obližnje gradove, da se upoznaju sa najvažnijim detaljima iz njihove istorije, da upamte najzanimljivije priče, vide najlepše građevine, ali i da se vrata na plažu gde uživaju u moru i suncu. Turističke zajednice gradova moraju više raditi na samoj promociji, ističući autentičnost i posebnost baš tog mesta. Izleti mogu biti organizovani u jednodnevnom trajanju gde će se obilaziti samo jedan grad ili u višednevnom gde bi se obilazilo više njih.

„SWOT“ analiza stanja izletničkog turizma u Bukovici i Ravnim kotarima

SWOT analiza odnosi se na identifikaciju jakih i slabih strana područja Bukovice i Ravnih kotara kao turističke destinacije i ključnih faktora iz okruženja, odnosno šansi i pretnji, koji imaju uticaj na turistički razvoj ovih područja, a samim tim i izletničkog turizma.

<p>Snage</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Pripadnost regiji Dalmacija ▪ Međunarodni aerodrom Zemunik u Zadru ▪ Dobra drumska saobraćajna infrastruktura ▪ Mali stepen urbanizacije opština ▪ Bogatstvo prirodnih uslova za razvoj turizma ▪ Bogatstvo kulturnog nasleđa (arheološki lokaliteti, utvrđenja, sakralni objekti, folklorno nasleđe, očuvana arhitektura naselja) ▪ Raznovrsne manifestacije 	<p>Slabosti</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Neadekvatna zaštita kulturnih resursa ▪ Nedostatak stručnih kadrova u turizmu ▪ Slaba naseljenost prostora i nedostatak mladog i obrazovanog stanovništva ▪ Potenciranje prirodnih karakteristika i pravljenje izleta zasnovanih na prirodnim motivima ▪ Nedovoljno angažovanje turističkih zajednica opština za razvoj izletničkog turizma koji može da bude jedan od najvažnijih oblika turizma ▪ Slaba promocija lokaliteta od kulturnog značaja
<p>Šanse</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Trend povećanja tražnje za izletima i specifičnim oblicima turizma ▪ Porast interesovanja za nove destinacije neistražena mesta ▪ Politička podrška intenzivnijem turističkom razvoju ▪ Usvajanje planskog pristupa u razvoju turizma mezo-regije 	<p>Pretnje</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Još uvek prisutne posledice rata ▪ Nedovoljna podrška vlasti i slaba ulaganja u razvoj izletničkog turizma

▪ Zaštita, rekonstrukcija i revitalizacija arheoloških lokaliteta i utvrđenja▪ Pristup određenim EU fondovima	

SWOT analiza ukazuje da Bukovicu i Ravne kotare karakterišu povoljni preduslovi za razvoj turizma među kojima je saobraćajna infrastruktura jedna od najvećih snaga i sama pripadnost teritorija jednoj od najrazvijenijih turističkih regija. Pored toga ističu se brojne prirodne i kulturne vrednosti koje privlače posetioce. Kada su u pitanju slabosti izletničkog turizma zapažaju se slabosti koje se odnose na aktivnosti turističke organizacije i stepen zaštite kulturnih dobara, kao i promocije. Šansu treba tražiti u sve većoj tražnji turista za specifičnim oblicima turizma, za aktivnim odmorom i želji da se upoznaju sa lokalitetima u neposrednoj blizini mesta gde provode godišnji odmor. Takođe, velika šansa je i to što opštine i turističke zajednice opština mogu da apliciraju na različite projekte i dobiju određena finansijska sredstva od EU. Najveća pretnja je što se posledice rata još uvek osećaju.

Zaključak: Mezo regija Bukovica i Ravni kotari poseduju mnoge turističke atraktivnosti i samim tim velike potencijale za razvoj različitih oblika turizma, a posebno izletničkog. Prirodne atrakcije su najveći potencijal pri razvoju izletničkog turizma, ali nikako ne mogu biti potisnute i antropogene vrednosti kojima ovi krajevi obiluju. Brojni sakralni objekti, arheološki lokaliteti iz rimskog perioda od izuzetne važnosti, interesantne i nesvakidašnje manifestacije, bogato folklorno nasleđe (nošnja, gastronomija) su dobar motiv za posetu i pokrećujući faktor kod turista.

Ono što se ističe kao nedostatak jeste slabo udruživanje lokalnih zajednica i potreba za njihovo zajedničko istupanje na tržište. Svima treba da bude u interesu da obe regije zajedno, mogu da zažive uz pomoć turizma. Turistička delatnost je svakako jedna od glavnih nosilaca privrednog razvoja i boljeg i kvalitetnijeg života u Bukovici i Ravnim kotarima.

Summary: The areas of Dalmatian Bukovica and Ravni kotari have a space where numerous excursions are performed or can potentially be performed. An additional initiative for more active use of attractive natural and anthropogenic facilities for excursions, would contribute to improving the economic situation of the municipalities of this region. Excursion tourism is a form of tourist movements for the purpose of staying in nature, practicing various forms of recreational activities such as walking, hiking, walking, as well as visits to cultural assets. Although the meso-regions of Bukovica and Ravni kotari are economically backward and have weak infrastructure and superstructure, the potentials for the development of excursion tourism are great. Bukovica and Ravni kotari, with a clear plan and policy, could become the main excursion destinations on the Dalmatian coast. In the last few years, the Dalmatian coast has been one of the most developed tourist regions in the Mediterranean. Tourists today want more from the sun, the sea, the beach, they want interesting excursions and activities during their stay on the coast. That "something more" can be Bukovica and Ravni kotari. The paper

will emphasize the cultural heritage as a significant potential for designing new excursions that can be found in the tourist offer of Northern Dalmatia.

Key words: excursion tourism, cultural assets, Bukovica, Ravni kotari

Zahvalnost

Istraživanje je finansiralo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (Ev.br. 451-03-9/2021-14/200125).